

XIV.

Ozdobné kusy heraldické.

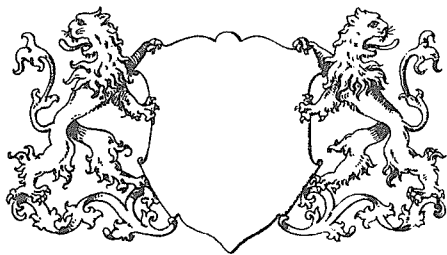
Ozdobnými kusy heraldickými jmenujeme přídavky, které kolem úplného erbu nacházíme a které ani podstatně k němu nenáleží ani výrazem určitých práv nejsou, nýbrž erb jen ozdobiti a okrášliti mají.

Ozdobné tyto kusy jsou:

1. Štítonoši. (Viz obr. 72. a 73.)
2. Stany erbovní a pláště erbovní.
3. Devisy nebo hesla.

Lidé nebo zvířata, kteří štít nesou nebo drží, nebo jako strážcové před ním a za ním stojíce jej hlídají, nazývají se štítonoši.

Na nejstarších našich pečetech bývá sama osoba pánova nebo panina, kteří pečeť k listu nějakému přivěsili, vypodobněna, jak štít levou rukou drží a v pravici prapor nese nebo meč vytasený.

Obr. 72. Dva štítonoši.

Obr. 73. Jediný štítonoš.

Pan Vítek z Prčic drží prapor s pětistou růží a levicí trojhranný štít s touž pětistou růží na pečeti z roku 1220 a zcela podobně jest vyobrazen pan Jaroslav ze Šternberka na pečeti z r. 1284, jen že levou ruku má na jilci meče štítem zakrytého. Pan Smil z Lichtenberka jest na pečeti z r. 1265 zrovna tak vypodobněn jako pan Vítek z Prčic, ale místo praporu má meč v pravici vytasený. Stejného slohu jako tyto pečeti jsou ná-

hrobky pana Mstislava z Chlumu v Cáslavi a pana Hrona z Pacova v Pacově, jen že pravice bez praporu a bez meče jest. Z pozdější doby připomínám krásný náhrobek podobně stylisovaný nejvyššího sudího království českého pana Půty z Ryžemberka a ze Švihova z r. 1501 v Horažďovicích, jenž v pravé ruce prapor s erbem rodinným drží a u levé nohy ještě erb rodinný má.

Ku štítonošům našeho druhu náleží ještě paní Bohuslava z Černuc, která na svých prsou nese štít ovalního tvaru s rodným erbem, jenž půl psa vyskakujícího k levé straně představuje na pečeti z r. 1237 a pánové Vítěk z Hradce (1255 Drážď.) a Boreš z Oseka, kteří rukama oběma, onen štít s pětistou růží, tento štít s hráběmi před sebou drží. Nejvyšší číšník království českého pan Jenec z Vartenberka dal si pečeť vyryti zcela podobnou pečeti pana Oldřicha z Wildonice, truksasa štyrského r. 1282: paní sedí v dlouhém domácím hávu na lavici, drže v pravici helm a v levé štít, kterýžto obrázek štítonoše často v heraldice německé se nalézá. *)

Štítonoše, kteří by erbovní pány představovali, nalézáme ještě jen na jízdeckých pečetech jako Jaroše Zbislava (1240), pana Bavora ze Strakonice z roku 1308—1316, pánů z Rožmberka vůbec a nejvyšších komorníků a hejtmanů markrabství moravského jako Albrechta Černožského v letech 1567—1572, Hynka Brtnického z Valdšteina 1590—1596, pana Ladislava z Lobkovic v l. 1609—1616, k nimžto spanilomyslný čtenář si připočísti může pana Milhosta z Maštova, spoluzakladatele kláštera oseckého, jenž jako jezdec podnes v prvním poli rozečtvrceného štítu téhož kláštera se spatřuje.

Příklad také jest Štěpán Šlik 1537 na turnajském koni, u jehož nohou Šlik. erb.

Jiný druh štítonošů, kterých se podnes užívá ve mnoha erbech, pochází od libosti a rozmaru erbovních pánů, kteří své obraznosti následující sílu tělesnou lvem, medvědem, drakem, gryfem a divým mužem, lásku něžnou andělíčky, ženami, ptáčky a labutěmi, panství své a rytířskou mysl oděnci a pázaty zobrazovali, ba i obligátní ve středověku šašek králů a velkých pánů neschází mezi těmito štítonoši. Rozmanitě jako štítonoši sami bylo též postavení jejich: stojíce, klečíce, letíce, sedíce drželi erb z jedné neb z obou stran předníma nohama neb rukama, neb oň se opírajíce ho střehli a hlídali, třebas i hlavu od něho odvrácenou měli. Diví muži vyobrazovali se nazí, chlupatí, s věnci z listí na hlavě a kolem beder a s kyjem nebo kusem stromu v rukou, dámy a amoretty byly buď nahé nebo rozmanitě oděné, mezi nimiž často sama manželka erbovního pána se nalézala.

Kresliti se mají štítonoši po heraldicku a nikoliv dle přírody, lvové rozsápaní, ve skoku hubení, s vyzdvíženým ocasem, otevřenou tlamou, vyplazeným jazykem atd. Z lidských obrazů nebudtež příliš moderní brány

*) Jest mýlka. Viz kap. XII.

jako husaři, granatýři, nálodníci, nýbrž vždy se přihlížej k starobylému rázu erbu, jemuž oděnci, diví muži a pod. nejlépe sluší.

Štitonoši stojí vedle svého štítu obyčejně zpřima, držíce jej rukama nebo předními nohama jako dva diví muži pod pás; erb p. Těmy z Koldic na pečeti z roku 1368 drží levicemi a helm pravícemi; dva nazí muži erb p. Karla Bechyně z Lažan z r. , dva geniové erb města Kutné Hory (nade tamním arciděkanstvím), pravý genius opírá se ještě o erb Mikuláše Vodňanského z Čazarova, levý genius o erb Sigmunda Kozla z Riesenthalu z r.

Panoši dva se tváří odvrácenou od erbu vznášejí se při erbu Šternberském, vymalovaném uvnitř hlavní věže hradu Blatenského z konce XV. věku, dva zbrojnoši drží každý z jedné strany královskou korunu nade štítem města Budějovic Českých z r. 1497 a dva havíři nesou štít se štitgely v Kutné Hoře z konce XV. věku.

Mladík v rouše měšťanském s dlouhými vlasy drží kleče na nakloněném štítě oběma rukama helm na erbu města Slaného ze XIV. věku a podobně mají po jednom štitonoši bratři Jiřidřich z Gutenšteina na Petršpurce a Kryštof z Gutenšteina na Rabštejně roku 1497 totiž nahého muže s čapkou na hlavě, jenž na pravé straně štítu stoje pentli od erbu v pravici drží a erb levicí. Císařství rakouského erb drží nyní dva gryfové, jakkoliv dříve také anděly a lvy jako štitonoše Rakouska nalézáme a v rodě českých pánů z Hasenburka nesou na erbu pana Zbyňka z r. 1350 helm dva medvědi, každý po jedné straně, kdežto ve hradě Blatenském u erbu tohoto rodu dva štitonoši se vznášejí letmo, držíce jednou rukou nahoře a druhou dole štít jsouce od něho odvráceni. Tváře mají štitonoši bezvousé mužské, barvy šedivé a obnažené ruce i nohy téže barvy velmi pěkně modelované, ostatní tělo ode hlavy počínaje vězí v těsně přiléhajícím zlatém rouše.

Jedno zvíře čtvernohé, a to krále zvířat všech, lva, našli jsme jako štitonoše na pečeti pana Vítka z Krumlova z r. 1259 v archivu kláštera Vyšebrodského; na pečeti jest štít trojhranný, na němž lev vzpíatý po levé straně štítu hlídá pětistou růží v pravém hořejším koutě štítu umístěnou. Vzácný tento příklad štitonoše uvnitř štítu umístěného, jemuž podobného ani kníže Hohenlohe ve svých Aforismech sfragistických nemá, dojde výkladu svého řádného hned v listě z r. 1277 téhož kláštera, k němuž přivěšena jest zase pečeť pana Vítka z Krumlova, ale na ní spatříš již lva, jak v předních tlapách štít s pětistou růží drží. K této zvláštnosti české heraldiky připojíme také oblibu, jakou užívali Čechové ptáků menších jako štitonošů lišíce se tím od Němců, u kterých kromě orla jiného ptáka jako štitonoše tak brzo nenajdeš.

Již r. 1259 na svrchu připomenutém listu kláštera Vyšebrodského nalézáme na pečeti pana Budivoje z Krumlova v každém koutě trojhranného štítu po ptáku (v dolejších koutě labuť) a uprostřed těchto opeřenců jest růže pětistá. Pan Vilém z Miličina užíval r. 1284 pečeti, jejížto pole ratolístkami ozdobeno jest a z pravé strany erbu ptáček na ratolístce sedě

hlavičku obrácenou má do erbu, jakoby jej zobáčkem držel. K smíchu jest vážný výklad dvou čápů neb labutí jako štítonošů, které měl p. Beneš z Kravař řečený z Krumlova na své pečeti z r. 1391, který výklad podal zasloužilý jinak badatel Meinert (v Hesperu) říká, že tito dva ptáci, ze kterých husy učinil, jsou symbolem říčky Gans, která územím Kravařským tak řečeným Kuhländchen teče.

Dva malé ptáčky, po každé straně štítu jednoho, jak nožičkou zdviženou štít drží, měl pan Jindřich Škopek z Dubé r. 1392 (J. Hradec).

Pánové z Vartenberka nosili kolem erbu svého ovinutého ještěra na památku prý dračího řádu od císaře Zikmunda k vyhubení kacířů českých založeného.

Též o věci bezživotné bývá někdy štít podepřen, jako o sloup, o strom, o dvě mečů a klíčů a pod., což se nazývá podkladkem. Pan Jindřich z Rosenberka (1392—1405) a pan Jan z Hradce (1388) měli štíty své o věže kulaté a čtyřhranné opřené. Městečko Týniště dostalo od Jindřicha st. knížete Münsterberského a hraběte Kladského r. 1487 erb Kunštátský, kterýžto štít na borovici v jich erbu starodávném jakoby zavěšen byl.

Nejkrásnější sbírkou štítonošů vyniká v této době tak řečená lázeňská bible pro krále Václava IV. napsaná, kterou nyní v c. k. dvorské knihovně ve Vídni chovají. Miniatury její mají za předmět pověst, kterou v rodě Lucemburském po sobě dědili, jak jeden předek jejich ze zajetí od lázeňské vysobožen byl, ze které pověsti potom Hájek smyšlenku svou o Zuzaně lázeňské v Praze složil, jak krále Václava z rukou spiklého panstva českého na druhý břeh Vltavy zavezla a od něho mnohými milostmi obdařena byla. Dle kopií pana Bauma diví muži a lázeňské panny a ledňáčkové brzo říšského orla, brzo českého lva nesou nebo drží a nemůžeš si nic spanilejšího nad práci tuto v miniaturním genu mysliti.

A nejenom jeden rod v rozličných dobách rozličné oblíbil sobě štítonoše: můžeme i jednotlivou osobu jmenovati, která třikrát svého štítonoše si změnila. Pan Prokop z Rabšteina, nejvyšší kancléř království českého, měl roku 1440 pannu korunovanou za štítonoše, která po způsobu starodávném za erbem až po pás stojí, oběma rukama štít před sebou držíc (J. Hrad.). Následujícího roku postavil si tuto pannu v pravo od štítu a levou rukou jí štít držeti dal (1441²/₁₂; České museum). Po třetí ještě změnil též pan Prokop svého štítonoše r. 1460⁵/₆ (Zlatá koruna str. 503) nechav sice pannu v pravo od štítu státi, ale pravici její mečem dlouhým ozbrojiv, který před sebou drží.

Zvláštní humor dal na jevo pan Václav Bezručický z Kolovrat, jenž na lístek pro nějaký štambuch určený dal si vymalovati z každé strany svého erbu nahou pannu, na kterouž každou jeden amor střílí nápis nahoře zní: Initium sapientiae est timor Domini a dole: Die Nackete ist mir die Liebe.

Na příklad uvedených a podobných zakládá se trojí způsob, jakým se užívalo štítonošů.

1. Jeden štítonoš drží jeden štít. V Plané u Tachova na hrobovém kameně drží anděl z levé strany erb paní Alžběty z Risenberka, manželky pana Viktorina ze Žeberka, která l. 1507 zemřela a v Rábské kapli jeden ze čtyř štítů Sternberských andělíčků o spuštěných perutích před sebou drží. Zvláštní ještě jeden příklad heraldický zajímavý. V Jindřichově Hradci v kostele sv. Jana pochována jest r. 1492 hraběnka Majdalena z Gleichen manželka Jindřicha z Hradce pod náhrobkem z červeného mramoru, na němž lev Gleichenský velmi uměle zhotoven jest. Nade lvem v hořejší části náhrobku jsou vedle sebe dva erby pánů z Hradce ze složeného jich erbu rozdělené. Na prvním erbu rozečtvrceném střídá se růže pětistá s korunovanou literou *W* a na druhém zase rozečtvrceném střídá se náhradní pruh ve vrchu štítu s kotvicí. Jak jeden tak druhý erb drží po každé zvláštní panoš za štítem nad vrch jeho hlavou a rukami vynikající, jemuž ještě ze spod štítu nohy viděti jest.

Erb knížete Hynka Münsterberského drží na pečeti z r. 1486 pravou rukou za vrch štítu v prostředku divý muž chlupatý, levou nohu mimo štít postavenou máje na pentli, na níž jest nápis, pravou rukou dotýká se dolejšího konce štítu. (Víd.)

2. Dva štítonoši drží jeden štít. Zde jsou dva případy možné: buď jsou oba štítonoši stejného druhu nebo rozdílného. Na Blatenském hradě drží erb pánů Berků z Dubé dva štítonoši mužští holohlaví a bezvousí, rukou nevyvinutých; majíce oděv docela bílý, volné nohavice a volné kazajky (bluzy) škorně hnědé, mírně špičaté (vlastně červeně černě kropenaté) činí úplný dojem pravých maškarních pierrotů.

V Litoměřicích na hřbitově u kostela sv. Vojtěcha pochován jest r. 1561 uroz. p. Řehoř Kamýk z Pokratic a na jeho náhrobku drží štít s jednorožcem dva muži v kabátcích s varhánky.

Pro úplnost připomenou ještě dva medvědy, které sobě v XVI. století páni z Rosenberka pro domnělou sourodost s vlaskými hrabaty Ursiny oblíbili a po nich páni z Hradce Jindřichova.

Přechodním druhem mezi dvěma štítonoši stejnými a rozdílnými jsou štítonoši na erbu pana Wachtle z Pantenova v Českém Brodě nade dveřmi jednoho domu od r. 1547 umístěném: představují po pravé straně erbu rytíře starého s dlouhou bradou, klečícího, jenž oběma rukama štít drží a v levo rytíře mladšího s holou bradou též klečícího a stejně se starým oblečeného. Rozdílné dva štítonoše u jednoho štítu najdeš na pečeti nakloněné v pravo pana Wernera z Pořešína z r. 1364 (České museum), po pravé straně po vrchu štítu kráčející pes předníma nohama štít a helm drží a po levé straně sokol jednou nohou na štítu stojí a druhou helmou se dotýká, oba pak obličejem k tobě obráceni jsou. Pro tyto lovecké emblemy spisovatel Millauer pana Wernera učinil nejvyšším lovčím pánů z Rosenberka, což ovšem historicky doložiti se nedá, jakkoliv takovou důstojnost u dvora pánů z Rosenberka o sto let později vladyka z Todně dle listů Svinenských na sobě měl.

3. Jeden štítonoš drží dva štíty. Případ tento má své místo především v aliančních erbech manžela a manželky, mezi kterými obyčejně páže neb anděl jako štítonoš stojí, obě ruce nad erby roztažené maje na př. páže v Rábské kapli mezi erbem Jana z Risenberka a Anny z Hradce z konce XV. stol. a anděl v Dubě mezi erbem Oppersdorfským a Lobkovským na radnici vystavené v l. 1565. za panství Jana z Oprštorfu.

Jiný způsob, jak střežli štítonoši aliančních erbů byl ten, že se erb manželův vedle manželčina postavil, tak že oba k sobě nakloněny byly a každý dostal téhož štítonoše jako na zámku v Nové Bystřici, kde jest erb manžela Radslava ze Vchynic vedle erbu manželky Ěstery ze Vřesovic a každý jest svým štítonošem »stojícím lvem« opatřen, jenž jednou přední prackou štít, druhou helmici drží. Dílo samo z kamene vyvedené pochází z let 1601—1615. V Králově Dvoře u Berouna nalézáme na zámku též dvě erbů manželů Jana ml. z Lobkovic a Johanky Novohradské z Kolovrat, které mají po draku jako štítonoši z let — —.

V Nelahozevsi jsou na zámku mezi třemi nosiči a karyatidami erby Blažeje Griespeka a manželky jeho Ofky z Bubna s letopočtem 1614.

Nebývá tak vždy, ale často přece mezi štítonoši a obrazy štítu mnoho společného se shledá, buď že štítonoši v barvách figur štítu se lesknou jako štítonoši erbu Šternberského na hradě Blatenském žlutou barvou zlaté hvězdy na štítě vynikají buď že obrazů štítu nebo figur klenotních jako štítonošů se užívá anebo že štítonoši figurami štítu ozdobeni bývají (jako andělé francouzského erbu liliemi na šatech svých). Někdy štítonoši hlavu svou mají do helmu nade štítem vstrčenou, zvláště když tolik helmů pohromadě jest, že místa nemají na vrchní obrubě štítu. Erb knížat Khevenhüller-Metschů má za štítonoše dva lvy, kteří na hlavách svých osmý a devátý helm štítu nesou.

Štítonoši obyčejně mívají půdu pod nohama, poněvadž velmi zřídka mohou jen ve vzduchu se vznášeti, proto budtež na travnaté půdě, nebo na římse nebo na tabulovím umístěny, které pak zhusta barvami štítu se pomaluje.

Aby nějaký druh štítonošů bytně a nerozlučně spojen byl s erbem to se nepřihází, jak jsme seznali na erbu pánů z Hazemburka a císařství Rakouského. Teprve v novější době úředně ustanoveni byli štítonoši erbů jednotlivých států, jako při erbu Pruska diví muži s prapory.

Jen někdy bývají štítonoši zároveň mluvícími odznaky rodin, jako medvědi v erbu knížat Orsini, od kterých naši Rožemberkové poslední je přijali.

V Anglii rozmanitá zvířata mořská, lodníci, mužové v úředním kroji atd. znamenají stupně důstojností.

Štítonoši nevyznaňují žádných zvláštních důstojností, každému erbovnímu pánu na libosti bylo štít si okrášlit jakýmikoli štítonoši. Že tak tomu bylo i za dřívějších dob, doložíme zvláštním příkladem. Vladyka Racek ze Schönangeru (z rodu vladyk z Vřeskovice na Klatovsku) náležel

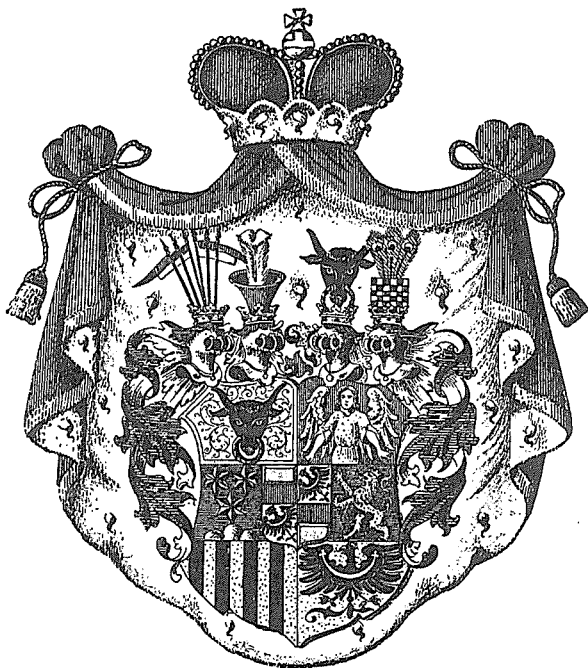
chudší větvi mocných Drslaviců a byl ve válečných službách vrchního župana přešpurského Ctibora ze Ctibořic, s nímžto zároveň spečetil jeden list daný v ležení na mezích charvátských r. 1392. (Třeb.) Štít jeho Drslavicům Chuděnickým zcela podobný, až na klenotní rybu, drží dva štítonoši — nazí mužští, — kteří se úplně podobají štítonošům jeho pána, takže podle příkladu jeho vyryti a na pečeť přijati byli od pana Racka; an předkové ani potomci jeho žádných štítonošů již neužívali. Někteří mocnáři na svých erbech ani štítonošů nemají.

Tragický osud otcův a svůj připomínají dva chlapečkové jako štítonoši erbu Loreckých z Elkouše na náhrobku v Čížové u Písku z r. 1571. Ludvík Lorecký z Elkouše na Šamonicích byl toho roku se svými dvěma syny Adamem a Zděnkem od vlastních poddaných zavražděn a v Čížové pochován, kde na kameně náhrobním posud podoby všech tří osob se spatřují (Sedl. V. 352.).

Stany erbovní.

Stany erbovní nebo pavillyony jsou draperie na způsob plášťů nebo záclon, které celý štít jako stan obkličují, nemajíce nic společného s erbem a jsouce jemu jen na okrasu.

Plášť bývá obyčejně na třech stranách; nahoře, uprostřed a s obou stran vydutý a šňůrami svázaný, tak že nahoře na něm tři kulaté výdutky se vyskytají. Prostřední nosí často korunu, která jest vrchem stanu, jenž též na obou stranách často nesvázaný splývá dolů v těžkých záhybech. Vyniká-li draperie z koruny hodnotní, z klobouku nebo z čepice, nazývá se vhodněji pláštěm erbovním, ale nalézá-li se celý erb, štít a helm neb koruna pod ozdobným přikryvadlem, které potom jako baldachýn nade vším rozprostřeno jest, máme opravdový stan erbovní před sebou. Někdy bývají také přikryvadla helmu na způsob pláště rozšířena a po stranách vydutá. (Příklad pláště na obr. 74.)

Obr. 74. Plášť při erbu Lobkovském.

Zvenčí bývají stany barvy purpurové, červené neb modré, podšívkou jejich bývá hranostaj a nezřídka se přihází, že na zevnější straně obrazy štítu jako orly (Pruska) a lilie (Francie) v takové hojnosti vidáme, jakoby jimi stan poset byl. Obruba jest třepením ozdobena a na konci šňůr visí zlaté třapce.

Stany erbovní pocházejí ze XVII. století a vynalezl je Francouz Filip Moreau; králové francouzští používali jich někdy od r. 1680. Původ jejich jsou záclony a trůnní baldachýny starých pečetí panovnických, na kterých vladařové na trůně sedící se vyobrazovali.

Zákonem není sice určeno, komu stan erbovní míti přísluší, ale samo sebou jde na rozum; že jen knížata a panovníci svůj erb takovým stanem okrašlují.

Plášťů a stanů erbovních máme také v heraldice české dosti a záhy u nás oblíbeny byly. Hned z r. 1618 můžeme dvěma příklady posloužiti: erbem vladky Adama st. Oderského z Liděřovic a Buriana Lichnovského z Voštic, předka nynějších knížat Lichnovských (Videň).

Když Vilém st. Konecchlumský z Konecchlumí r. 1608 přijal k erbu a rodu Adama Cyrila, měštěnána Starého města Pražského, vypsál se jeho erb: štít o sedmi štryších, 1., 3., 5., 7. blankytné a 2., 4., 6. bílé barvy pošikem vzhůru od pravé strany k levé obrácené, štít jest na pokos za svrchní levý kraj zavěšený, od turněského helmu feflíky neb passmy — pažmy, týchž barev dolů po obou stranách zavěšené a na každé straně nahoře jako v uzel svázané, z níž tři péra pštrosová nahoru vyzdvížená a při vrchu poohnutá, krajní dvě blankytné a prostřední bílé barvy.

Hesla (devise).

Hesla jsou předně obrazy určitého smyslu a významu, jež vzaty jsou z figury štítu aneb ani s ním nesouvisí poukazující z daleka na jméno, majetek a úřad erbovního pána, aby podle nich čeled' a náčiní jeho na první pohled se poznaly; místo jim vykázáno jest postranní ve štítě. Za druhé jsou hesla devise slovní, průpovědi nebo pravidla života a motta na způsob hádanek jednotlivými písmeny vyjádřená nebo zřejmě napsaná.

První druh vyskytá se jen v anglických erbích a jsou to jisté obrazy, zvířata a květiny, které vedle štítu a nad něj, ba též do něho jako okrasa, lem roucha a pod. se dají.

Takovým heslem obrazným byla na příklad bílá růže rodu yorského a červená rodu lancasterského a když oba rody zahynuly r. 1485, přijal rod Tudorský růži obou těchto barev jako své badge, jak po anglicku těmto heslům říkají.

Zajímavé pro styky mezi Anglií a Čechami jest posavadní badge prince Waleeského: jedno až tři pštrosí pera prostrčené cedulí, na které jsou německá slova »ich dien« napsána. Jest to dědictví po Černém princí

(† 1376), jenž prý znamení toho na králi českém Janovi v bitvě u Křeš-čáku r. 1346 dobyl a štít svůj jím ozdobil.

Druhý druh hesel jsou devise slovní, průpovědi a motta. Rozdíl mezi nimi činí se ten, že devise slovní bývají skráceniny, jednotlivými písmeny vyjádřené, kdežto průpovědi neb motta se celá vypíší. K takovým heslům náležejí jen krátké rázné průpovědi a slova, žádné dlouhé věty a nesou se vždy k nějakému činu, k jakési události, k vlasti, k náboženství atd. Devis slovních u nás v Čechách se neužívalo a kde písmena jednotlivá se nalézají, znamenají obyčejně začátek jména erbovního pána až na málo výminek posud nevysvětlených.

Že by kdy naši panovníci za starších dob byli užívali hesel úplných a dali je psáti na znaky zemské nebo říšské jako Jeho Veličenství nynější císař rakouský František Josef I. »Viribus unitis« a předchůdce jeho zvěčnělý císař Ferdinand V. »Recta tueri«, o tom nevíme, jakkoliv známe Otakara II. heslo válečné v bitvě na Moravském poli »Praha-Budějovice«, (Jiřího Poděbradského: »Kunštat hr«, »Kunštat hr« při vpádu do Prahy r. 1448) a Jana Lucemburského »Ich dien«.

Anglie má heslo »Dieu et mon droit«, Španělsko »Plus ultra«.

Známa jsou také hesla válečná Gottfrieda Bouillonského: »Flandres au lion« Flandrové kolem Iva (se shromáždětež), králů Francouzských Montjoie Saint Denis (naše zástita svatý Diviš) a císařů řeckých *Χριστὲ βοήθει*, kterého také na mincích užívali.

V Čechách oblíbená byla hesla u našeho panstva zvláště v XVI. a XVII. století, ze které doby jich Mikovec 167 českých, německých a latinských v Č. č. mus. na r. 1855 a 1856 sebral.

Na ukázkou sestavili jsme následující hesla:

Adam Bechyně z Lažan 1631: Sileo et spero, Mein Glück tummle dich, denn auf dich hoffe ich.

Albrecht Euseb Beřkovský z Šebířova 1629: Naděje má jest Krystus pán.

Václav Budovec z Budova (1620): In deo fortitudo.

Heřman Černín z Chuděnic na Petršpurce, nejv. hořmistr kr. českého: Alias tuas domine monstra mihi (Symbol. obraz slunce).

Mikuláš Dačický z Heslova: Non omnia possumus omnes et morte aequamur. Qui stat, videat, ne cadat.

Smil z Doubravice poslední toho rodu v 17. věku: Gottes Wille geschehe.

Štěpán Gerštorf z Gerštorfu 1629: Spe fati melioris alor. Ni. desperandum Christo duce et auspice.

Kryštof Harant z Polžic a z Bezdrůžic (1620): Virtus ut solmicat —

Bernart Hochanzár z Hochanzu 1631:

Trpím mile,
čekám chvíle,
čeho čekám,
Bůh dá dočkám,
věc Bohem souzenou nezmeškám. —
Auf Gott und schöne Jungfrauen
Steht all mein Vertrauen —
Ach Gott! komm Glück
und erfreue mich.

Václav Homut z Harasova 1629:

Mein Glück, das schläft noch,
zu seiner Zeit erwacht es doch.

Jáchym z Hradce: Respice finem.

Kryštof Janovský z Janovic (17. věk):

Pán Bůh a čest
Můj klénost jest.

Albrecht Kaplíř ze Sulevic, truksas Rudolfa II.:

V štěstí nedoufám,
v neštěstí nezoufám,
po neštěstí štěstí čekám.

Páni z Kolovrat: Věrně a stále.

Lipolt Kozelka ze Hřivic 1629:

V pána Boha doufám,
v neštěstí nezoufám,
Boží moc
Jest ve všem má pomoc.

Jáchym Lipovský z Lipovice 1599:

Co jest do člověka přívětivého,
když v něm není srdce upřímného.

Václav kníže z Lobkovic: Tempore durescit (Symbol. obraz stromek).

Jan Lohelius: Suscitans de terra inopem, de stercore erigens pauperem (Symbol. obraz formanské vratidlo, na znamení, že byl syn chudého vozky z Chebska).

Jiří Lokšan z Lokšan místokancléř za Ferdinanda I.: Nuda veritas. Recte transite, tutius itur. Mansueto ferum moderamine regas (Symbol. obraz pachole, kteréž koně vede).

Baltazar de Marradas: Haud inferiora sequor (Symb. obraz slušnice k nebi obrácená).

Karel Pfefrkorn z Otopachu 1629:

Muzika, pěkná panna, kůň zdárný,
ty tři věci jsou z míry švarný.

Václav starší Přichovský z Přichovic 1631 a Václav Przník z Malých Vinařic 1634:

Rozkoš, všeliká zvůle,
to trvá do Boží vůle.
Léta přijdou, toho (vše) změní,
smrt konec všemu učiní.

Jindřich Oldřich Přichovský z Přichovic (17. st.):

Lidská závist jest mé štěstí,
Nestrkej mnou, dám ti pěstí.

Vilém z Rožemberka: Festina lente.

Václav Svatkovský z Dobrohoště 1623:

Buď vůle tvá, milý Pane,
jak ty chceš, ať se stane.

Adolf Vratislav hrabě ze Šternberka (17. st.): Bien faire, rien craindre.

Karel kníže ze Švarcenberka, c. k. polní podmaršálek:

Buď vždycky pravdivým a zřejmým,
i jemným buď a pevným,
a vlast svou zcela znej,
i vždy jen o ni dbej.

Někteří z hrabat a knížat Vchynských ze Vchynic: Bůh čest, vlast.

Vladislav Vratislav z Mitrovic 1599: Fide, sed vide, cui fidas.

Bohuchval Vršovec Sekerka z Sedčic 1631:

Trp, bys mohl,
Neškod', bys mohl.

Jaroslav Zajíc z Hazemburka, poslední toho rodu:

Nach Gott und Ehren
Steht mein Begehren.

Bedřich ze Žerotína (v 17. st.): Medio tutissimus ibis. *)

Zanských rodin původu českého jediní knížata z Lobkovic české mají posud heslo »Popel jsem a popel budu«, které přijímají jejich předků připomíná.

Hesla umístěna bývají obvykle na cedulkách nebo páskách pod štítem a ovinuta kolem dolejší jeho obruby nebo na podstavci pod štítem, na pásce v klenotu anebo je drží figura klenotu. Jednotlivé písmeny také vedle klenotu bývají napsány, zvláště v XVI. a XVII. věku.

Nacházejí-li se jednotlivá slova nebo hesla ve štítě nebo na pruhu atd. počítají se ku obrazům štítu.

*) Sebral Kolář, jak se zdá z Miltnerových Privatmünzen a štambuchů.

Na konci ještě promluvíme o praporech a korouhvích, kterými též erby ozdobeny bývají. Buď se kladou za štít nebo dávají štítonošům do rukou (u zvířat do předních tlap) a často zobrazují se také prapory opravdu na nepřátelích dobyté, které erbovnímu pánu na památku jeho udatnosti k erbu přidány byly. V XVII. a XVIII. století ujal se ten nešvar, že umístili pod štítem a kolem něho příliš nahromaděné trofeje z děl, moždírů hromad kulí, bubnů, trub, praporů, zbraní atd., které všeobecně důstojnost vojenskou naznačiti mají, ale erb obyčejně znešvaří a zcela zatlačí.

Korouhve, prapory a vlajky.

Aby zástupové vojinů ve válce se seřadili, pohromadě drželi a k útoku i k odporu přiměli, vztýčí se korouhev, která složena jest z kusu látky, na němž erby, odznaky a hesla se spatřují a který k hořejšímu konci vysoké žerdi, za starších dob také ku kopí připevněn býval. Svatou povinností vojinů, kteří na korouhev věrnost svému pánu a veliteli přísahají, jest korouhve hájiti do posledního okamžiku svého života a největší poputou bývá vojinů korouhev opustiti. Korouhev míti bylo a jest předností nejvyššího velitele válečného a panovníka, proto také korouhev jeho zároveň korouhví zemskou jest. Ale i vyšší šlechta mívala korouhve se svými erby, pod kterými lidi své do války vedla, když zemská hotovost za starší doby se svolávala. Proto také v Čechách panskému stavu korouhevni páni říkali, poněvadž četní zástupové za jejich korouhvemi do války následovali, ba i panský rod zkrátka korouhví se nazýval, jako když letopisec český na r. 1468 praví, že téhož leta umřel urozený pán Michalec a tak jest ta korouhev zahynula.

Od praporu liší se korouhev svou velikostí a vznešeností, ježto prapor menší bývá a také všeobecnějším a všednějším výrazem jest.

V Čechách nejstarší prapory na mincích vyobrazené máme v pravici vévody Oldřicha (1012—1037) totiž na prosté žerdi nahoře tři neb čtyři pruhy sukna nebo také kus sukna vroubeného, jehož heraldicky pravá, polovice okrášlena jest uprostřed ozdobou kulovitou a levá polovice ze tří praporečků (t. j. ocasů) složena jest. Za Břetislava I. (1037—1055) spatřujeme na mincích obraz knížete s podobnou Oldřichovi korouhví o dvou neb třech praporečkách a také jízdeckou pečeť s korouhví ve dví rozdělenou o čtyřech praporečkách v pravé a o třech v levé polovici. Ale nescházejí za Břetislava také mince, na nichž na rubu svatého dědice svého Václava zřítí můžeme také s korouhví o třech praporečkách, místo jeho obrazu užívalo se na dřívějších mincích jenom jména jeho. Na mincích Vratislava († 1092) prvního krále českého vyniká na líci ze stavení chrámového ruka buď s oštěpem nebo s korouhví o třech praporečkách dvakrát vykrojenou.

Na mincích Vladislavských vidíš sv. Václava také poprvé s korouhví a štítem; korouhve, již v pravici drží, daleko dolů od kopí splývá třemi cípy,

pravá polovice její jest routami čarek ozdobena. Za Soběslava II. (1173—1178) sv. Václava také na koni spatřujeme s praporečkem o dvou ocasích a na líci mincí téhož panovníka s prapory o dvou, o třech a o čtyřech ocasích. Vévoda Bedřich na líci jedné mince drží korouhev o dvou praporečkách a na rubu téže mince svatý Václav na trůnu sedí s praporem o třech ocasích.

Také na mincích krále Otakara I. jest na rubu svatý Václav vyobrazen s praporem o dlouhých dvou ocasích. Svatého Václava vzali panovníci naši z mincí též na pečeti své.

Přemysl II. vynechával i na majestátech i na jezdeckých pečetích obraz sv. Václava, dav rýti místo něho dvouocasého českého lva. Ale na praporu zemském, jakož dokazuje popis bitvy u Kressenbrunnu, se ještě svatý Václav s orlicí udržel, rovněž jako na pečeti posud zachované nejvyššího soudu zemského.

Pražané měli r. 1320 na pečeti své sv. Václava se lvem na štítě trojhranném místo staré orlice, kterýžto lev i na prapory zemské za posledních Přemyslovců se dostal.

Korouhve s erby svými mají v pravici vzpřímené na pečetích Václav z Prčic z r. 1220 s růží pětistou, Zdislav ze Sternberka z roku 1284 se hvězdou osmirohovou; Jan Michalovic, dle německé básně, na oslavu jeho složené, přijel do Paříže na konci XIII. věku před krále francouzského na koni s korouhví, na níž erb jeho lev červený v bílém poli se stkvěl. Korouhve připomenuté byly všechny úzké a dlouhé, s cípy i bez cípů na konci, jako jsme u kralevice Přemysla Otakara viděli, ale pánové ze Šternberka na Moravě oblíbili sobě ve XIV. věku na pečeti místo štítu čtyrrohé korouhve s žerdí, na kterých hvězdu svou rodnou umístili.

Nade hroby králů a pánů visívaly v kostelích a klášterích jejich korouhve. To dosvědčují listy klášterů, v nichž se zmínka stala v kapitole o pohřbech, jako i význam komorníků desk zemských, vyslaných na spatření erbů Švaberských o korouhvích téhož rodu v Boru, Starém Sedle a v Bechyni zavěšených. Náhrobní kameny, na nichž se zachovala postava držící korouhev jsou v Budějovicích v býv. klášterním kostele Kunaše z Machovic (1494), v Horažďovicích v panenském klášteře, Půty z Ryžemberka (1506) a v Bechyni Kryštofa ze Švamberka (1534).

Korouhev s erbem hlásala čest a slávu rodu o slavnostech světských a církevních a když vyhasl, korouhev se zkazila. Po smrti krále Ladislava praporce i s korouhvemi vzev pan zprávec s erbem českým, obšed' třikrát okolo hrobu, jest neodpustil, ale povrhl to na zemi i zedral, k tomu ještě i jiných zemí korouhve s jich erby také jest zsápal a nohami tlačil. (Let. č. 169.) Naopak pohaněním korouhve celý rod byl na nejvyš potupen, jako když korouhve pánů z Plavna, pana Jana Městeckého a pana Čenka z Vartenberka na pranýř Staroměstského náměstí v Praze r. 1419 a 1420 pověšeny byly. (Letop. č. 27 a 28.)

Nebude nevhod též o korouhvích vojsk tábořských promluvit, poněvadž celé hnutí tábořské národu našemu tehdejší doby takový ráz vtisklo, jakého žádný jiný národ v Evropě neměl. V rukopise Wolfenbüttelském jede na obrázku v čele vojska svého Žižka a za ním praporečník, jenž drží praporec s kalichem, který velmi dlouhý jest, ale již u samé žerdi nevalně široký a čím dále ke konci svému, tím více se uží až v provazec končí s třapcem. Na satirickém obraze bratra tábořského v bibli tábořské (Sedl. Hrady VI. 69.) jsou na žerdích praporec čtverhranné s kalichem, jichžto vrchní okraje v cípy končí, a na obraze Ukřižovaného ve Skalici (Sedl. Hrady III., 200) z XV. věku táborští zbrojnoši mají stejné jako v bibli praporec, jenže bílé a červené a na zděl nebo pokosně rozdělené.

Za příkladem šlechty také města korouhve si řídila s erby a k potřebám svým jich užívala. R. 1458 dali Horažďevští maléři za erby 5 gr., za taffat k praporci 4 gr. a za cvilink 10 gr. V Jindřichově Hradci dali r. 1489 zámečnickovi za cvočky k praporci 7 denárů, hrot k dřevu koupěn za 4 groše; dřevo a štít maloval malíř za 22 grošů a prapor zhotoven ze $7\frac{1}{2}$ lokte tafatu po 24 groších a ze $4\frac{1}{2}$ lokte plátna modrého k růžím. Na kornetech šlechtických z r. 1611 byla znamení lva, orlice a jiná znamení, ale nikoliv erb rodný toho kterého pána, jenž v čele vojenského oddílu svého pod praporem jel. Vedle znamení četla se též hesla jako Ehre Gott, Virescit vulnere virtus, Constanter pro patria, Lépěji umířiti než bez poctivosti živu býti.

Pražané Staroměstští i Novoměstští mívali na jedné straně korouhvi svých orla císařského, na druhé erb městský. Korouhev z Vysokého Mýta byla r. 1620 z dykyty modré, červené a bílé s obrazem sv. Jiří. R. 1443 stály v Praze na rynku korouhve čtyři čtvrtní, kdyby vzešel pokřik, aby každá čtvrt pod svou korouhvi nalézti se dala.

Od velkých korouhví vzali si šlechticové zvyk malými korouhvičkami nebo praporečky své klenoty erbovní zdobiti, zvláště buvolové rohy jimi rádi krášlili, buď vodorovně je do rohů strkajíce stejným počtem do pravého a levého rohu anebo mezi rohy je stavíce v rozmanité velikosti, aby rovně stály nebo skříženy byly. Příklady toho poskytují erby pánův z Kladna a Trčků z Lípy, kteří po třech a také po šesti praporečkách z každé strany klenotu svého měli, též pánů Zejdliců ze Schönfeldů a Bechyňů z Lažan, kteří skřížené praporečky mezi buvolové rohy si vzali a nynějších hrabat Štilfrídův z Ratěnic, kteří 5 rovných praporečků nestejně velikosti, 2 v pravo, 3 v levo obrácené tamtéž si dali. Buzičtí z Buzic neměli jiného klenotu než tři praporečky na helmici a na nich opakoval se ve stejných barvách rozečtvrcený jejich prostý štít.

Pojednáme nyní o tom, jakým způsobem heraldické obrazy na korouhvích a praporech se upravily. Sukno samo bývalo polem, ovšem že barvu mělo štítu a na něm obraz heraldický se umístil, jako kalich Táborů červený na bílém sukně nebo na zlatobarevném sukně černý orel říše německé nebo na bílém sukně červená růže pánů z Rosenberka, jichžto

korouhev vztýčená rozhodla bitvu u Lipan 1434. Také na sukně korouhve nebo praporu upravili štít s erbovním znamením zvolivše k němu sukno barvy takové, která nejlépe s barvami štítu se srovnávala.

Korouhev města Vysokého Mýta byla r. 1620 zhotovena z dykyty modré, červené a bílé s obrazem sv. Jiří, jenž erbem tohoto města doposud jest.

Obrazy erbovní z pravidla všechny k žerdi praporu nebo korouhve obráceny byly, z kterékoliv strany praporu kdo na ně pohlédl. Ať obraz heraldický prostě na sukně praporu umístěn byl, ať ve štítě se nalézal, od směru naznačného nikdy se neuchýlil, a když na příklad štít rozečtvrcený byl, první a čtvrté pole od žerdi se počítalo. Města Mnichova v Bavorsku erb jest na stříbrném štítě mnich v černém rouše řeholním, jenž v pravé ruce otevřenou knihu drží, na obou stranách praporu k žerdi s knihou jsa obrácen.

Na pečetech jízdeckých mívají korouhve a praporce dlouhé žerdi nebo kopí s kotouči, aby ruka do nich řádně se založíc po vůli a bezpečně jimi vládl, kteréžto kotouče také na prostých kopích do turnaje a ke klání ve Weisskuniku Maxmilianově viděti můžeme. V »nové radě zvířat« rytíř, jenž ke kopí bez kotouče sahá, jako příklad obzvláštní udanosti se uvozuje. O kotouči tomto jako erbovním znamením výhradně českém viz Zbraně mezi obecními erbovními znameními. Žerdi byly buď jednobarevné, červené, žluté, černé atd., nebo páskami v barvách štítu pomalované modrými a bílými, bílými a červenými, černými a žlutými atd.

Pěchota mívala prapory na krátkých a těžkých žerdích. V památnících šlechtických XVI. a XVII. věku často nalezneme prapor za erbem šikmo položený a v téže době začali také prapory štítonošům do rukou dávat, kterýžto zvyk jak u suverénů, tak u vyšší a nižší šlechty podnes se zachoval.

Při některých panovnických erbech jako pruském, belgickém a ruském na zad za erb říšská korouhev se postaví.

Z cizozemská máme doklady, že také řády a spolky rytířské své korouhve a prapory mívaly jako spolek sv. Jiří ve Švábsku korouhev bílou a na ní červený kříž, S takovýmto praporem vyobrazuje se též sv. Jiří na malbách legendy svatojirské v zámku Jindřichohradeckém a poněvadž svatý Jiří patronem šlechty jest, platí prapor sv. Jiří všeobecně za prapor šlechty. —

Za příkladem spolků rytířských záhy také cechové v městech dostali své korouhve. Z cechovní knihy kovářů Kutnohorských můžeme troje účty na prapory tohoto cechu podati. Roku 1497 na korouhev tafatovu dána kopa gr., za tafat Řehořovi krejčím 1 kopa, Řehořovi krejčimu za tafat 1½ k. 3 gr. Uschovaly se v kostelích a kromě patrona toho kterého cechu též odznak nebo erb cechovní na nich se nalézal. Korouhve takové spolu s korouhvemi kostelními, od rozmanitých dárců darovanými, buď u lavic chrámových stály, buď s erby zemskými a rodinnými, buď k nim

připjaty bývaly a nalézající se po stranách obyčejných v našich kostelích dvou řad lavic velmi pestré podívání poskytovaly a posud ještě poskytují tam, kde větší počet řemesel se zachoval. Z kostela se braly korouhve k processím náboženským a k uvítání vznešených hostů. Kostelních korouhví s kříži měl kostel sv. Tomáše na Malé straně osm před samými válkami husitskými v téže době a kostel Svatovítský osmnácte, mezi nimiž mnohé erby a štíty na sobě měly, jako *cortina cum leone albo et pavonibus*, jiná *cortina byla ruffa cum crucifixo et cum textu et duobus clipeis*, *cortina antiqua pallida cum aquillis geminatis capitibus*, *cortina antiqua quo habet strichones ruffos et albos strictos in medio et aviculo in partibus ambabus*, *cortina cum aquila nigra in campo glauco*, *cortina desuper axamiti nigri cum quinque clipeis atd.*

Než přejdeme k vlajkám, sluší několik slov pověditi o pravidlech, kterých šetřiti třeba při barvách zemských, aby správně dle barev štítu zvoleny byly. Zabírá-li na štítě červená barva více místa než bílá jako na štítě království českého, kde v červeném poli stříbrného lva máme, opovědí se barvy tak, že se řekne bílá k červené a podle toho také barvy zemské i na praporech se uspořádají, svrchu dá se bílá a pod ní červená při praporu na příč rozděleném a k žerdi bílá, za ní pak červená při praporu na zdél rozděleném. Mocnářství rakouského hlavní štít jest černý orel císařský na zlatém štítě a proto také jsou barvy rakouské černá a žlutá. Knížat ze Švarcenberka základní erb Seinsheimský jest pětkrátě modrými a bílými pruhy svislými rozdělený a proto mají knížata tyto barvy na praporech svých modrou a bílou, které barvy též má království bavorské od svého základního štítu modrých a stříbrných dlažiček.

Ale jako všude nalézáme i zde výminky od pravidel. Základní erb království Württemberského jsou tři černé parohy na zlatém štítě a proto by barvy zemské černá a žlutá býti měly, jak tomu bylo až do nastoupení krále Bedřicha I., jenž zlato v červenou barvu proměnil a od té doby také Württemberské zemské barvy černá a červená jsou. Také Tyrolsko má zelenou a stříbrnou barvu na praporcích svých místo červené a stříbrné dle červeného orla ve stříbrném poli. Novější státy oblíbily sobě prapory o třech barvách, tak řečené trikolory, jako Belgie prapor na zdél rozdělený barvou černou, zlatou a černou, Francie ode dob první republiky prapor na zdél rozdělený modrý, stříbrný a červený; německá trikolora na příč rozdělená s barvou černou, červenou a žlutou starší není politických hnutí roku 1830.

Vlajkami nazývají se prapory lodní, po kterých země, vlast a důstojnost lodi se poznávají a bývají na vynikajících jejích místech dle jistých pravidel vyvěšovány. Ale také na suché zemi vlajky na stožárech k uvítání vz. hostů a o slavnostech národních se vyvěšují. Od praporu liší se vlajka jen způsobem, jak se oba k žerdi připevňují. O praporu jsme řekli, čeho v tom ohledu třeba bylo; vlajka bývá šňůrou, která po kolečku nahore na kůlu vlajky umístěném vzhůru se vytahuje, blízko ke kůlu při-

tažena a zase od něho vzdálena, aniž s kůlem dohromady souvisí jako prapor se svou žerdí.

Země, které své loďstvo mají, rozeznávají dle lodí dvojí druh vlajek, vlajky válečné a vlajky obchodní; ale také země, jichžto lodě za obchodem jen po jezerách a řekách na pevnině plují, mají své zvláštní vlajky lodní, Bavorsko na Dunaji, Rýnu, Innu a jezeře Bodamském.

Vlajky obchodních lodí složeny bývají z prvku v barvách zemských rozmanitým způsobem, a kromě nich také na lodích jednotlivých měst prapory v městských barvách vlají, jako víme o Rize v Rusku, kde též Polsko a Krym své vlastní vlajky mají, a v Prusku města Stralsund, Kralovec, Gdansk, Štětín, Memel a Elbing.

Vlajky válečných lodí vynikají nad obchodní velikostí svou a vedle barev zemských spatříš na nich také malý erb zemský.

Kromě těchto obou druhů vlajek užívá se ještě jak v zemích námořních tak v zemích vnitrozemských vlajky velevysoké, která se štandartou nazývá a jen tenkrát vyvěšuje, když člen panovnické rodiny anebo ve Francii a Spojených státech amerických prezident republiky na lodi jest. Na štandartě spatřuje se úplný znak buď beze štítu, tak že polem sukno samo jest, jako na štandartě anglické a španělské, anebo se štítem, pláštěm erbovním a korunou jako při Rakousku, Rusku a Švédsku.

Pamětihodné jest, jaké příhody p. Čeněkova korúhev měla. Zavěšena byla na věži radnice Staroměstské, ježto pan Čeněk vyznavačům kalicha na počátku hnutí husitského velice přál. Ale když hrad Pražský Zikmundově straně vydal, měšťané korúhev jeho na zem shodivše uprostřed ji roztrhli a pod ní klobouček namalovali na způsob helmu jeho na znamení, že s upřímnou vírou k obci nestál, nýbrž pod kloboučkemouskoku je klamal. Pod praporem zpronevěřilého pana Čenka vyváděli z Prahy ty osoby, které pod obojí nepřijímaly a majetek jejich k obci zabírali. Když pak pan Čeněk u Jaroměře Pražany pro svůj přečin odprosil, kněz Jan Želivský, tehdejší vůdce vojska Pražského na milost jej přijal, korúhev jeho potupenou opět sňali z pranýře r. 1421. Ale když ve vrtkavosti své nejv. pan purkrabí opět od Pražanů odpadl, takovou potupu praporu jeho chystali někteří sektáři, že nenáviděné učitele z Prahy zároveň se psy vyváděti navrhovali pod praporem pana Čenka, k čemuž ovšem nedošlo.

Praporci s erby bývaly též trouby a vlaské bubny ověšeny. Maryanovi malíři v Praze dáno od díla jeho barvení vozu a malování erbů na praporce k troubám a vlaským bubnům, kteréž se potřebovaly k veselí Mikuláše Kotulínského hejtmána na Roudnici, 30 k. r. 1596 (Třeb.). Tomáši Třebochovskému, malíři, od malování paní šlechtičny r. 1615 (Třeb.).*)

*) Práce Kolárova jen v některých podrobnostech změněna.